

IBERIA GRAECA

Arte griego en los museos y
colecciones de la península Ibérica

IBERIA GRAECA

Art grec als museus i
col·leccions de la península Ibèrica

IBERIA GRAECA

Greek Art in the Museums and
Collections of the Iberian Peninsula

IBERIA GRAECA

Ελληνική τέχνη στα μουσεία και
στις συλλογές της Ιβηρικής Χερσονήσου

ISBN: 978-84-393-9860-8

Depósito Legal: B-8760-2019

Impresión: www.norprint.es

Barcelona, 2019

© de la edición: Centro Iberia Graeca

© de los textos e ilustraciones: sus respectivos autores

IBERIA GRAECA

Arte griego en los museos y
colecciones de la península Ibérica

Art grec als museus i
col·leccions de la península Ibèrica

Greek Art in the Museums and
Collections of the Iberian Peninsula

Ελληνική τέχνη στα μουσεία και
στις συλλογές της Ιβηρικής Χερσονήσου

con la colaboración del

	PRESENTACIÓN	13
	Consejo Rector del Centro Iberia Graeca	
1	LA FORMACIÓN DE LAS COLECCIONES ARQUEOLÓGICAS GRIEGAS EN ESPAÑA Y PORTUGAL	17
	Xavier Aquilué (Centre Iberia Graeca-Museu d'Arqueologia de Catalunya)	
	Paloma Cabrera (Centro Iberia Graeca-Museo Arqueológico Nacional)	
2	OBJETOS GRIEGOS DEL MUSEO ARQUEOLÓGICO NACIONAL (MADRID). LAS COLECCIONES DE ANTIGÜEDADES GRIEGAS	29
	Paloma Cabrera (Centro Iberia Graeca-Museo Arqueológico Nacional)	
3	MONEDAS GRIEGAS DEL MUSEO ARQUEOLÓGICO NACIONAL (MADRID). EL GABINETE NUMISMÁTICO	41
	Paloma Otero (Museo Arqueológico Nacional)	
4	ESCUPTURAS GRIEGAS EN EL MUSEO NACIONAL DEL PRADO (MADRID)	51
	Stephan F. Schröder (Museo Nacional del Prado)	
5	MONEDA GRIEGA EN EL MUSEO CASA DE LA MONEDA (MADRID)	61
	Isabel Encinas Bodega (Museo Casa de la Moneda)	
6	OBJETOS GRIEGOS DEL GABINETE DE ANTIGÜEDADES DE LA REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA (MADRID)	71
	Martín Almagro-Gorbea (Real Academia de la Historia)	
7	LA CERÁMICA GRIEGA DE LA COLECCIÓN DE LA FUNDACIÓN CASA DE ALBA (PALACIO DE LIRIA, MADRID)	83
	Margarita Moreno Conde (Museo Arqueológico Nacional)	
	Carmen Sánchez Fernández (Universidad Autónoma de Madrid)	

8	OBJETOS GRIEGOS DE LAS COLECCIONES DE LA SEDE DE BARCELONA DEL MUSEU D'ARQUEOLOGIA DE CATALUNYA Jordi Principal (Museu d'Arqueologia de Catalunya-Barcelona)	95
9	LA COLECCIÓN DE MONEDA GRIEGA DEL GABINET NUMISMÀTIC DE CATALUNYA (MUSEU NACIONAL D'ART DE CATALUNYA, BARCELONA) Maria Clua (Gabinet Numismàtic de Catalunya)	107
10	COLECCIONES DE OBJETOS GRIEGOS EN ANDALUCÍA: DEL EXPOLIO A LA CIENCIA Eduardo García Alfonso (Junta de Andalucía. Delegación Territorial de Cultura, Turismo y Deporte, Málaga)	117
11	CERÁMICA GRIEGA DE LA FUNDACIÓN RODRÍGUEZ-ACOSTA (GRANADA): LA COLECCIÓN GÓMEZ-MORENO M.ª Carmen López Pertíñez (Fundación Rodríguez-Acosta, Granada) Andrés M.ª Adroher Auroux (Universidad de Granada)	131
12	OBJETOS GRIEGOS DEL MUSEU NACIONAL DE ARQUEOLOGIA (LISBOA) Rui Morais (Universidade do Porto/FLUP/UI&D-CECH)	143
13	OBJETOS GRIEGOS DEL MUSEU DE LA FUNDAÇÃO CALOUSTE GULBENKIAN (LISBOA) Rui Morais (Universidade do Porto/FLUP/UI&D-CECH)	155
	TEXTOS EN INGLÉS	167
	TEXTOS EN GRIEGO	223
	BIBLIOGRAFÍA	281
	INFORMACIÓN DE LOS MUSEOS Y COLECCIONES	286
	CRÉDITOS	287

	PRESENTACIÓ	13
	Consell Rector del Centre Iberia Graeca	
1	LA FORMACIÓ DE LES COL·LECCIONS ARQUEOLÒGIQUES GREGUES A ESPANYA I PORTUGAL	17
	Xavier Aquilué (Centre Iberia Graeca-Museu d'Arqueologia de Catalunya)	
	Paloma Cabrera (Centro Iberia Graeca-Museo Arqueológico Nacional)	
2	OBJECTES GRECS DEL MUSEO ARQUEOLÓGICO NACIONAL (MADRID). LES COL·LECCIONS D'ANTIGUITATS GREGUES	29
	Paloma Cabrera (Centro Iberia Graeca-Museo Arqueológico Nacional)	
3	MONEDES GREGUES DEL MUSEO ARQUEOLÓGICO NACIONAL (MADRID). EL GABINETE NUMISMÁTICO	41
	Paloma Otero (Museo Arqueológico Nacional)	
4	ESCULTURES GREGUES AL MUSEO NACIONAL DEL PRADO (MADRID)	51
	Stephan F. Schröder (Museo Nacional del Prado)	
5	MONEDA GREGA AL MUSEO CASA DE LA MONEDA (MADRID)	61
	Isabel Encinas Bodega (Museo Casa de la Moneda)	
6	OBJECTES GRECS DEL GABINETE DE ANTIGÜEDADES DE LA REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA (MADRID)	71
	Martín Almagro-Gorbea (Real Academia de la Historia)	
7	LA CERÀMICA GREGA DE LA COL·LECCIÓ DE LA FUNDACIÓN CASA DE ALBA (PALACIO DE LIRIA, MADRID)	83
	Margarita Moreno Conde (Museo Arqueológico Nacional)	
	Carmen Sánchez Fernández (Universidad Autónoma de Madrid)	

8	OBJECTES GRECS DE LES COL·LECCIONS DE LA SEU DE BARCELONA DEL MUSEU D'ARQUEOLOGIA DE CATALUNYA	95
	Jordi Principal (Museu d'Arqueologia de Catalunya-Barcelona)	
9	LA COL·LECCIÓ DE MONEDA GREGA DEL GABINET NUMISMÀTIC DE CATALUNYA (MUSEU NACIONAL D'ART DE CATALUNYA, BARCELONA)	107
	Maria Clua (Gabinet Numismàtic de Catalunya)	
10	COL·LECCIONS D'OBJECTES GRECS A ANDALUSIA: DE L'ESPOLI A LA CIÈNCIA	117
	Eduardo García Alfonso (Junta de Andalucía. Delegación Territorial de Cultura, Turismo y Deporte, Málaga)	
11	CERÀMICA GREGA DE LA FUNDACIÓN RODRÍGUEZ-ACOSTA (GRANADA): LA COL·LECCIÓ GÓMEZ-MORENO	131
	M.ª Carmen López Pertíñez (Fundación Rodríguez-Acosta, Granada)	
	Andrés M.ª Adroher Auroux (Universidad de Granada)	
12	OBJECTES GRECS DEL MUSEU NACIONAL DE ARQUEOLOGIA (LISBOA)	143
	Rui Morais (Universidade do Porto/FLUP/UI&D-CECH)	
13	OBJECTES GRECS DEL MUSEU DE LA FUNDAÇÃO CALOUSTE GULBENKIAN (LISBOA)	155
	Rui Morais (Universidade do Porto/FLUP/UI&D-CECH)	
	TEXTOS EN ANGLÈS	167
	TEXTOS EN GREC	223
	BIBLIOGRAFIA	281
	INFORMACIÓ DELS MUSEUS I COL·LECCIONS	286
	CRÈDITS	287

OBJETOS GRIEGOS DEL MUSEU NACIONAL DE ARQUEOLOGIA (LISBOA)

OBJECTES GRECS DEL MUSEU NACIONAL DE ARQUEOLOGIA (LISBOA)

Rui Morais

 (Universidade do Porto/FLUP/UI&D-CECH)

EL MUSEU NACIONAL DE ARQUEOLOGIA (MNA) es una institución centenaria fundada por Real Decreto el 20 de diciembre de 1893, bajo propuesta de José Leite de Vasconcelos. Situado en un local privilegiado de la ciudad de Lisboa y ocupando parte del Monasterio de los Jerónimos, es un verdadero polo de atracción de visitantes, tanto portugueses como extranjeros. Es una institución de referencia de la arqueología portuguesa, manteniendo una correspondencia regular con museos, universidades y centros de investigación de todo el mundo. Tiene bajo su custodia un rico y variado legado arqueológico, formado tanto por materiales procedentes de colecciones públicas y privadas como por objetos hallados en las excavaciones realizadas en el país. Además de realizar exposiciones temporales, seminarios, conferencias y cursos de especialización, de encargarse de la conservación y restauración de

EL MUSEU NACIONAL DE ARQUEOLOGIA (MNA) és una institució centenària fundada per Reial Decret el 20 de desembre de 1893, a proposta de José Leite de Vasconcelos. Situat en un local privilegiat de la ciutat de Lisboa –ocupa part del Monestir dels Jerònims–, és un veritable focus d’atracció de visitants, tant portuguesos com estrangers. Aquesta institució de referència de l’arqueologia portuguesa manté correspondència regular amb museus, universitats i centres d’investigació d’arreu del món. Té sota la seva custòdia un ric i variat llegat arqueològic, format tant per materials procedents de col·leccions públiques i privades com per objectes trobats a les excavacions fetes al país. A més d’oferir exposicions temporals, seminaris, conferències i cursos d’especialització, d’encarregar-se de la conservació i restauració de béns arqueològics, de disposar d’un servei educatiu i d’extensió

los bienes arqueológicos, de disponer de un servicio educativo y de extensión cultural y de una biblioteca especializada, el Museo edita regularmente varias publicaciones, entre las que destaca la revista *O Arqueólogo Português*, fundada en 1895, siendo la más importante de su género en Portugal, y contando con una red de intercambio con más de 300 instituciones de todo el mundo.

La entrada en el Museo de objetos griegos se remonta, al menos, a principios del siglo xx. En el volumen X del *O Arqueólogo Português*, publicado en 1905, Leite de Vasconcelos dio noticia de los objetos griegos procedentes del sur de Portugal que había sido adquiridos para el Museo: “Colección de ciento y tantos objetos romanos, griegos y visigodos procedentes del Sur”. Más adelante, en el mismo volumen, en una breve nota en francés, “Notice sommaire sur le Musée Ethnologique Portugais, Lisbonne”, escribe que “La section archéologique étrangère se compose de quelques objets romains, grecs, et préhistoriques d’Espagne, France, Suisse, Belgique,

cultural i d’una biblioteca especialitzada, el Museu edita regularment diverses publicacions, entre les quals destaca la revista *O Arqueólogo Português*, fundada el 1895. Aquesta publicació és la més important del seu gènere a Portugal i compta amb una xarxa d’intercanvi amb més de tres-centes institucions d’arreu del món.

L’entrada al Museu d’objectes grecs es remunta, com a mínim, a principis del segle xx. En el volum X d’*O Arqueólogo Português*, publicat el 1905, Leite de Vasconcelos va publicar la notícia dels objectes procedents del sud de Portugal que havien estat adquirits pel Museu: “Col·lecció de cent i tants objectes romans, grecs i visigots procedents del sud”. Més endavant, en el mateix volum, en una breu nota en francès, “Notice sommaire sur le Musée Ethnologique Portugais, Lisbonne”, escriu que “La section archéologique étrangère se compose de quelques objets romains, grecs, et préhistoriques d’Espagne, France, Suisse, Belgique, Autriche, Italie, Grèce, Asie, Égypte et Amérique: une épée courte italienne, en bronze, des vases grecs, une collection de fibules d’Halstatt, de la Tène et romaines, un vase romain d’Emerita avec une inscription, une fibule

Fig. 12.1.- Vaso de un asa. Micénico Tardío, siglo XIII a. C. (MNA, Colección Greco-Itálica). — Vas d’una nansa. Micènic tardà, segle XIII a. C. (MNA, Col·lecció Grecoitàlica).

Autriche, Italie, Grèce, Asie, Égypte et Amérique: une épée courte italienne, en bronze, des vases grecs, une collection de fibules d'Halstatt, de la Tène et romaines, un vase romain d'Emerita avec une inscription, une fibule espagnole, quelques objets préhistoriques de Négadah, une inscription cunéiforme, plusieurs haches de pierre taillée (de France), des haches de pierre à manche en corne de cerf, provenant des stations lacustres de la Suisse". En

espagnole, quelques objets préhistoriques de Négadah, une inscription cunéiforme, plusieurs haches de pierre taillée (de France), des haches de pierre à manche en corne de cerf, provenant des stations lacustres de la Suisse". Al volum següent, editat el 1906, torna a referir-se a aquestes adquisicions de la manera següent: "També va entrar al Museu una col·lecció de més de quatre-cents objectes arqueològics que adquirí a Grècia, Itàlia, Suïssa, França i Espanya, que tindran en un altre fascicle una menció especial".

Fig. 12.2.- Lécito de cerámica ática de fondo blanco del Pintor de Sabouroff, circa 455-430 a. C. (MNA, Colección Greco-Itálica). — Lécito de cerámica ática de fons blanc del Pintor de Sabouroff, circa 455-430 a. C. (MNA, Col·lecció Grecoitàlica).

En la seva obra *História do Museu Etnológico Português* (1893-1914), editada el

el volumen siguiente, editado en 1906, vuelve a referirse a estas adquisiciones de la siguiente manera: “También entró en el Museo una colección de más de cuatrocientos objetos arqueológicos que adquirí en Grecia, Italia, Suiza, Francia y España, que tendrán en otro fascículo una mención especial”.

En su obra *História do Museu Etnológico Português (1893-1914)*, editada en 1915, Leite de Vasconcelos refiere un vaso griego adquirido por él en 1913 en la ciudad de Roma y “fragmentos cerámicos pintados, procedentes de las ruinas de Micenas y Argos; pequeños vasos de los siglos v y iv a. C.”. Siete de estas piezas, incluidas en la denominada “Colección Greco-Itálica”, fueron dadas a conocer en el catálogo de la exposición *Vasos Gregos em Portugal. Aquém das Colunas de Hércules*, publicado en 2007. Entre ellas, destacamos un vaso de un asa del periodo micénico tardío y un lécito de fondo blanco, ambos ya incluidos por la profesora Rocha-Pereira en su libro *Greek Vases in Portugal*, publicado en 1962. Este último vaso, datado entre 455 y 430 a. C., representa a un hombre frente a una estela en actitud meditativa, como si quisiera retratar un acto de piedad, un deber religioso para con un familiar o amigo. A pesar de las afinidades con el Pintor de Timócrates (frag. nº 16833 del Archivo Beazley), sus características formales y su diseño son más próximas al Pintor de Sabouroff, uno de los más significativos pintores de lébitos de fondo blanco. En la misma publicación del año 1915, Leite de Vasconcelos menciona un pequeño

1915, Leite de Vasconcelos fa referència a un vas grec adquirit per ell el 1913 a la ciutat de Roma i a “fragments ceràmics pintats, procedents de les ruïnes de Micenes i Argos; petits vasos dels segles v i iv a. C.”. Set d’aquestes peces, incloses a l’anomenada Col·lecció grecoitàlica, foren donades a conèixer en el catàleg de l’exposició *Vasos Gregos em Portugal. Aquém das Colunas de Hércules*, publicat el 2007. Entre elles, destaquem un vas d’una nansa del període micènic tardà i una lècit de fons blanc, ambdós ja inclosos per la profesora Rocha-Pereira al seu llibre *Greek Vases in Portugal*, publicat el 1962. Aquest últim vas, datat entre el 455 i el 430 a. C., representa un home davant d’una estela en actitud meditativa, com si volgués retratar un acte de pietat, un deure religiós envers un familiar o un amic. Tot i les afinitats amb el Pintor de Timòcrates (frag. núm. 16833 de l’Arxiu Beazley), les seves característiques formals i el seu disseny són més pròximes al Pintor de Sabouroff, un dels pintors més significatius de lébits de fons blanc. A la mateixa publicació de l’any 1915, Leite de Vasconcelos esmenta un petit fragment trobat al Castro de Chibanes, a les proximitats de Setúbal, al qual s’aniran sumant altres troballes procedents d’excavacions de l’actual territori portuguès i que seran dipositades al Museu. Entre aquestes peces cal fer especial menció dels materials trobats a la necròpoli de Nostra Senyora dels Màrtirs, a Alcácer do Sal, als quals farem al·lusió més endavant.

A més de la ceràmica grega trobada en territori nacional, el Museu compta

fragmento encontrado en el Castro de Chibanes, en las proximidades de Setúbal, al que se le irán sumando otros hallazgos procedentes de excavaciones del actual territorio portugués y que serán depositados en el Museo, debiendo

amb un valuós patrimoni d'art grec procedent de col·leccionistes. Al catàleg de l'exposició *Um gosto privado. Um olhar público*, editat pel Museu Nacional de Arqueologia el 1995, es van donar a conèixer, com a homenatge a tres de les figures més importants del col·leccionisme portugués del segle xx –Luís Pereira Bramão, António Júdice Bustorff i Francisco Theotónio de Barros e Sá–, tres conjunts arqueològics

Fig. 12.3.- Copa ática de "tipo Siana" del Pintor del Grifo-Buitre, circa 560-550 a. C. (MNA, Colección D. Luís Bramão). — Copa ática de tipus Siana del Pintor del Griu-Voltor, circa 560-550 a. C. (MNA, Col·lecció D. Luís Bramão).

hacer especial mención a los materiales hallados en la necrópolis de Nuestra Señora de los Mártires, en Alcácer do Sal, a los que haremos alusión más adelante.

Además de la cerámica griega encontrada en territorio nacional, el Museo cuenta con un valioso patrimonio de arte griego procedente de coleccionistas. En el catálogo de la exposición *Um gosto privado. Um olhar público*, editado por el Museu Nacional de Arqueologia en 1995, se dio a conocer, como homenaje a tres de las mayores figuras del coleccionismo portugués del siglo xx, Luís Pereira Bramão, António Júdice Bustorff Silva y Francisco Theotónio de Barros e Sá, tres conjuntos arqueológicos, incluyendo el primero y el último de ellos diferentes objetos griegos, en particular de cerámica.

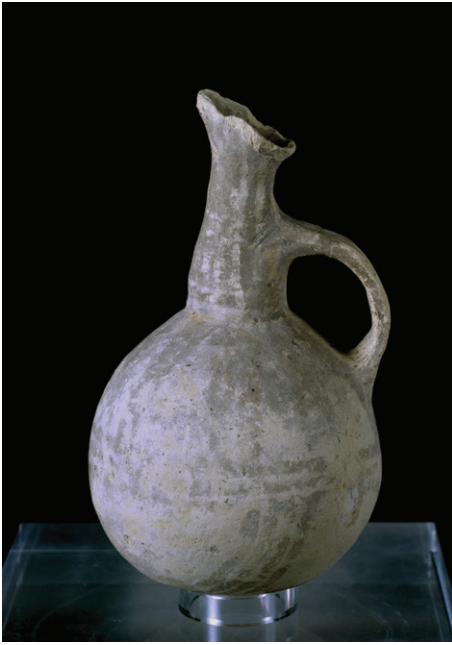
La colección de Luís Pereira Bramão incluye nueve vasos griegos, una enócoe y una copa proto-corintias, una copa ática de “tipo Siana”, una enócoe apulia de figuras rojas, una enócoe en miniatura de figuras rojas de fabricación italiana, un escifo etrusco y tres copas etrusco-italicas. Entre ellos destaca la copa ática de “tipo Siana”, atribuida por Pierre Rouillard, en el catálogo mencionado más arriba, al Pintor del Grifo-Buitre y la enócoe apulia de figuras rojas. La copa ática, inspirada en los modelos corintios de *comastai* (participantes en un *comos* o coro) que incluían representaciones de bailarines grotescos, con grandes nalgas redondeadas y, sobretudo, con una barriga descomunal, comúnmente asociados al mundo

que inclouen, el primer i l'últim, diferents objectes grecs, en particular de ceràmica.

La col·lecció de Luís Pereira Bramão inclou nou vasos grecs, una enócoa i una copa protocoríntia, una copa ática de tipus Siana, una enócoa d'Apulia de figures roges, una enócoa en miniatura de figures roges de fabricació italiana, un escif etrusc i tres copes etrusco-italiques. D'aquests materials destaca la copa ática de tipus Siana, atribuïda per Pierre Rouillard, en el catàleg esmentat més amunt, al Pintor del Griu-Voltor, i

Fig. 12.4.- Enócoe trilobulada de ceràmica ática de figures rojes atribuïda al Pintor de Lecce, primer quart del segle iv a. C. (MNA, Col·lecció D. Luís Bramão). — Enócoa trilobulada de ceràmica ática de figures rojes atribuïda al Pintor de Lecce, primer quart del segle iv a. C. (MNA, Col·lecció D. Luís Bramão).

mitològic y religioso, son aquí sustituidas por una versión más humanizada, con muchachas jóvenes y efebos, ilustrando el mundo de los mortales. La enòcoe trilobulada de figuras rojas está decorada con una representación de dos sátiros y una ménade, atribuida al taller del Pintor de Lecce. Aunque reconociendo las fuertes afinidades que presenta con el Pintor de Dijon, como bien ha señalado Pierre Rouillard, son mucho más evidentes las relacionadas con el Pintor de Lecce, especialmente con sus producciones más tardías. Se destaca, en este caso, las figuras menos esbeltas de lo que es habitual, las

Fig. 12.5.- Enòcoe ciclàdica perteneciente a la Edad del Bronce Medio (MNA, Colección Ana Hatherly). — Enòcoa ciclàdica de l'edat del bronze mitjà (MNA, Col·lecció Ana Hatherly).

l'enòcoa d'Apulia de figures roges. La copa àtica està inspirada en els models corintis de *comastai* (participants en un *comos* o cor), que incloïen representacions de ballarins grotescs, amb grans natges arrodonides i, sobretot, amb una panxa descomunal, comunament associats al món mitològic i religiós; aquestes figures són aquí substituïdes per una versió més humanitzada, amb noies joves i efebs, que il·lustren el món dels mortals. L'enòcoa trilobulada de figures roges està decorada amb una representació de dos sàtirs i una ménada, i s'atribueix al taller del Pintor de Lecce. Tot i reconèixer les fortes afinitats que presenta amb el Pintor de Dijon, com bé ha assenyalat Pierre Rouillard, són molt més evidents les relacionades amb el Pintor de Lecce, especialment amb les seves produccions més tardanes. Cal destacar, en aquest cas, les figures menys esveltes del que és habitual, els caps proporcionalment més grans en relació amb el cos, les cuixes grosses i la musculatura a penes dibuixada, així com els ulls retratats amb línies molt corbades. Cal assenyalat, a més, la infinitat de plecs que presenta el llarg quitó de la ménada, especialment al voltant del pit.

La col·lecció de Francisco Theotónio de Barros e Sá es va incloure en l'esmentat catàleg del MNA en el "conjunt grec i xipriota". En aquesta col·lecció, bastant eclèctica, es van incorporar set peces àtiques (dues làmits cilíndriques de figures negres, dues làmits aribalístiques de figures roges, una petita copa i dues llànties), dues enòcoes xipriotes i tres petits vasos etruscoitàlics. També

cabezas proporcionalmente grandes en relación con el cuerpo, los muslos gruesos y la musculatura apenas dibujada, así como los ojos retratados con líneas muy curvadas. Hay que señalar, además, la infinidad de pliegues que presenta el largo chitón de la ménade, especialmente alrededor del pecho.

La colección de Francisco Theotónio de Barros e Sá fue incluida en el referido catálogo del MNA en el “conjunto grie-

Fig. 12.6.- Ànfora pseudo-panatenàica, datada entre el 550 y el 475 a. C., atribuïda al Grupo de Léagros (MNA, Colecció Greco-Itàlica). — Ànfora pseudopanatenàica, datada entre el 550 i el 475 a. C., atribuïda al Grup de Léagros (MNA, Col·lecció Grecoitàlica).

formen part d'aquesta col·lecció dues llànties i un vas biberó de fabricació àtica, i dos vasos biberó més de fabricació xipriota.

No obstant això, s'inclogueren també altres donacions en el ric patrimoni del Museu, com alguns vasos grecs donats per Ana Hatherly, entre els quals destaquen una enòcoa ciclàdica datada en el període del bronze mitjà.

A aquestes donacions cal afegir un magnífic vas àtic adquirit pel mateix Museu: una ànfora pseudopanatenàica, datada entre el 550 i el 475 a. C., que jutgem atribuïble al Grup de Léagros. Aquest exemplar, únic en el seu gènere-

go y chipriota”. En esta colección, bastante ecléctica, se incluyen siete piezas áticas (dos leцитos cilíndricos de figuras negras, dos léцитos arisbalísticos de figuras rojas, una pequeña copa y dos lucernas), dos enócoes chipriotas y tres pequeños vasos etrusco-itálicos. También forman parte de esta colección dos lucernas y un vaso biberón de fabricación ática y dos vasos biberón más de fábrica chipriota.

Sin embargo, otras donaciones fueron incluidas en el rico patrimonio del Museo, como algunos vasos griegos donados por Ana Hatherly, entre los que destacan una enócoe cicládica datada en el periodo del Bronce Medio.

A estas donaciones hay que añadir un magnífico vaso ático adquirido por el propio Museo: un ánfora pseudo-panatenaica, datada entre el 550 y el 475 a. C., que juzgamos atribuible al Grupo de Léagros. Este ejemplar, único en su género en el país, había formado parte de una colección de dieciocho vasos griegos procedentes de las excavaciones de Pompeya o *Herculaneum* que entraron en Portugal en 1834 por D. Pedro de Sousa Holstein, futuro primer duque de Palmela. Como es habitual, en este tipo de ánforas se representa en el anverso la estatua de culto a la diosa Atenea Promachos que, en este caso, camina a la izquierda, entre dos columnas dóricas. El reverso está decorado con una lucha cuerpo a cuerpo entre dos atletas, flanqueados a la izquierda por un *paidotribes* (entrenador) o juez, y a la derecha por un hom-

re en el país, havia format part d'una col·lecció de divuit vasos grecs procedents de les excavacions de Pompeia o *Herculaneum* que van entrar a Portugal el 1834 de la mà de D. Pedro de Sousa Holstein, futur primer duc de Palmela. Com és habitual, en aquest tipus d'àmfores es representa en l'anvers l'estàtua de culte a la deessa Atenea Prómakhos, que, en aquest cas, camina cap a l'esquerra, entre dues columnes dòriques. El revers està decorat amb una lluita cos a cos entre dos atletes, flanquejats a l'esquerra per un *paidotribes* (entrena-

Fig. 12.7.- Pélce de cerámica ática de figuras rojas atribuida al Pintor de los Tirso, circa 375-350 a. C., procedente de Alcácer do Sal (MNA, Colección António Faria Gentil). — Pélce de cerámica ática de figures roges atribuïda al Pintor dels Tir, circa 375-350 a. C., procedent d'Alcácer do Sal (MNA, Col·lecció António Faria Gentil).

bre desnudo, posiblement otro atleta o un ayudante del personaje anterior.

Como ya se ha comentado, muchos de los ejemplares de vasos griegos hallados en el actual territorio portugués han ido siendo depositados en el MNA. De este considerable conjunto tiene especial relevancia los procedentes de la necrópolis de Nuestra Señora

dor) o judge, i a la dreta, per un home nu, possiblement un altre atleta o ajudant del personatge anterior.

Com ja s'ha esmentat, molts dels exemplars de vasos grecs trobats a l'actual territori portugués s'han anat dipositant al MNA. D'aquest considerable conjunt tenen especial rellevància els procedents de la necròpolis de Nostra Senyora dels Màrtirs, a Alcácer do Sal. Entre ells destaca una pèlica i un crater de campana de ceràmica àtica de figures roges. La pèlica, atribuïda al Pintor dels Tirs, està datada entre el 375 i el 350 a. C. i representa en la cara principal una escena musi-

Fig. 12.8.- Cratera de campana de ceràmica àtica de figures roges atribuïda al Grup de Viena 1025, circa 400-375 a. C., procedent de Alcácer do Sal (MNA, Col·lecció António Faria Gentil). — Crater de campana de ceràmica àtica de figures roges atribuïda al Grup de Viena 1025, circa 400-375 a. C., procedent d'Alcácer do Sal (MNA, Col·lecció António Faria Gentil).

ra de los Mártires, en Alcácer do Sal. Entre ellos destacan una pélice y una cratera de campana de cerámica ática de figuras rojas. La pélice, atribuida al Pintor de los Tirsos se fecha entre el 375 y el 350 a. C., representa en su cara principal una escena musical de ámbito dionisiaco. El joven con *himation*, representado a la derecha, apoya el pie sobre una mesa o banco y parece estar conversando con una mujer sentada en un cojín que se encuentra tocando un pandero (*tympanon*) y con la cabeza vuelta hacia su interlocutor. A la derecha, observando a la pareja anterior, se halla un joven de pie con *himation* y un tirso en la mano derecha. En el otro lado se ilustran dos jóvenes afrontados conversando y vistiendo largos *himatia* ceñidos por una banda drapeada de color negro. La cratera de campana, atribuida por Jean-Louis Durand al Grupo de Viena 1025 y datada entre el 400 y el 375 a. C., parece ilustrar un ritual de purificación, una ceremonia celebrada para hacer a los dioses más cercanos a los oferentes. En el lado principal de la escena, los gestos de los cinco personajes parecen estar concentrados en la dirección de un altar (*bomos*). El dios Apolo, presente en el sacrificio, está representado no bajo la forma de una estatua sino como una figura antropomorfa, totalmente integrado en la ceremonia, como si garantizara la aprobación del sacrificio. Los trozos de carne, en forma de pinchos, están colocados en el altar y asados en homenaje al dios. Como era habitual en este tipo de ceremonias, los mortales que participan en ella disfrutaban tam-

cal d'àmbit dionisiac. El jove amb *himàtion*, representat a la dreta, recolza el peu sobre una taula o banc, i sembla estar conversant amb una dona asseguda en un coixí que toca un pandero (*tympanon*) i té el cap girat cap al seu interlocutor. A la dreta, observant la parella anterior, hi ha un jove dempeus amb *himàtion* i un tirso a la mà dreta. A l'altre costat s'il·lustren dos joves que conversen davant per davant, vestits amb llargs *himàtions* ceñits per una banda drapejada de color negre. El crater de campana, atribuït per Jean-Louis Durand al Grup de Viena 1025, i datat entre el 400 i el 375 a. C., sembla il·lustrar un ritual de purificació, una cerimònia celebrada per fer els déus més propers als oferents. A la banda principal de l'escena, els gestos dels cinc personatges semblen concentrats en la direcció d'un altar (*bomos*). El déu Apol·lo, present en el sacrifici, està representat no sota la forma d'una estàtua sinó com una figura antropomorfa, totalment integrat en la cerimònia, com si garantís l'aprovació del sacrifici. Els talls de carn, en forma de pinxos, estan col·locats en l'altar i cuits en homenatge al déu. Com era habitual en aquest tipus de cerimònies, els mortals que hi participaven gaudien també d'aquesta carn, que posteriorment era consumida en un banquet públic. Al costat dret de l'altar hi ha representat un arbre, probablement un llozer sagrat d'Apol·lo. El mateix motiu floral, en forma de branques de llozer, apareix al costat d'unes palmetes; un bucrani, per sobre del costat dret del sopar, reforça

bién de esta carne que era consumida posteriormente en un banquete público. En el lado derecho del altar se encuentra representado un árbol, probablemente el laurel sagrado de Apolo. El mismo motivo floral, en forma de ramas de laurel, aparece junto a unas palmetas; un bucráneo, por encima del lado derecho de la escena refuerza esta asociación. En el reverso del vaso la decoración está muy perdida, aunque se puede apreciar una escena de danza de tipo dionisiaco: una ménade con *tympanon* en la mano izquierda se encuentra situada entre dos sátiros que llevan sendos tirsos en su mano derecha. **cc**

aquesta associació. En el revers del vas la decoració està molt perduda, encara que es pot apreciar una escena de ball de tipus dionisiac: una mènada amb *tympanon* a la mà esquerra se situa entre dos sàtirs que porten sengles tirsos a la mà dreta. **cc**